

A NÉMET KISPOLGÁR KRÍZISE

A Z ÖNMAGÁVAL VÍVÓDÓ TITÁN elkeseredett harca mindig lenyűgöző, megrendítő látvány, ez az öntépő küzdelem mindig szívünkhöz szól, még akkor is, ha a vergődő, vívódó óriás roppant arányaiban talán távol is áll egyéniségunktől. Ilyen önmagával meghasonlott, magát tépő, marcangoló óriás a német nemzet is, amelynek mindig is lényéhez tartozott a belső forrongás, sóvárgó, kielégíthetetlen lelki tusa, alapadottságainak ellentmondása. Az a lázadozás, amely egyik legnagyobb szellemóriásukban, Wagner egyéniségében és művészetében testesült meg a legkézenfekvőbb alakban, az a barokk lendület, amelynek másik nagy egyénisége az olasz Michelangelo.

Michelangelót sokan magyarázták, sokan kutatták már lelki mélységeit, problémáit. De a legszemléltetőbb megelevenítése a michelangelói léleknek és ezáltal az örök titáni harcnak, a Sixtus-kápolna egyik mellékalakja. Fent, a mennyezet egyik sarkában duzzad hatalmas testével a gigászi tömegű, óriási férfialak roppant izmaival, hatalmas vállával. Arcán a nagy erőlködésnek, az inak minden megfeszítésének eltorzulása. Nehezen meghajtott testtel, meggömyedve vánszorog előre, úgy hordozza terhét. Ez a teher pedig semmi egyéb, mint egy illatozó, könnyű, szinte légiesen finom virágkoszorú, amely nyakára simul.

Szimbólumként állhat ez a kép a németség jellemzésére. A német is, ez a robusztus óriás, nagy erőpróbákhoz szokott, a legnyomasztóbb terhek elviselésére képes, amint azt történelmében már számtalanszor bebizonyította. De tragédiájához tartozik, hogy hatalmas erejével nem képes könnyedén utána nyúlni az élet apró örömeinek, adottságainak. Amikor más népek koszorúba fonják ezeket az élet-virágokat, hogy vele magukat megkoronázzák, akkor ő szinte kintől eltorzult arccal ezekben is csak terhet lát, amelyet önmagával vívódva hordoznia kell és a legtisztább, legegyszerűbb életjelenségekben is csak azt a problémát veszi észre, amely majd a virágfüzért is teherré súlyosítja vállain.

Talán veleszületett, hogy örökké kielégíthetetlen maradjon, hogy ne találjon rá sohasem lelke tiszta harmóniájára. Egyéniségének felépítése maga is két ellentmondó alapra épül, amelyeket egymással kiegyenlíteni sohasem volt számára lehetséges. Az egyik az ösztönös, kirobbanó, szinte barbár őserő, az a sokat emlegetett és hangoztatott „furo Teutonicus“, amelyet mint frisskultúrájú, ma is még természeti őserőktől duzzadó fajta meg tudott őrizni a többé-kevésbé túlfinomult

Európában. Másik ilyen jellemvonása pedig a híres német pontosság, pedantéria, kicsinyes, aprólékos motoszkálás az életben. Mert pedáns, azért teoretizáló a német, azért szereti az elvont elméleteket, és ami még nagyobb hiba, a németiség egyik legnagyobb hiányossága, ezért szereti az általánosítást, minden jelenségnek lehetőleg közös nevezőre hozását és az általános érvényű tételeknek felállítását.

Pontos alaposság és a szenvedély lendülete: ez a két pillér, amely a germán egyéniséget hordozza, ellentmond egymásnak, de mind a kettő kiirthatatlanul lelkében gyökerezik. Ez a két erő morzsolja, öröli gyakran a saját súlya alatt meggörnyedő titánt, ezért nem leli meg oly nehezen a teljes lelki harmóniát, nyugalmat.

A VILÁGHÁBORÚ UTÁNI KOR még hozzájárult ahhoz, hogy a különben is nyughatatlan német léleknek belső harcát még fájdalmasabbá tegye. A német nemzet éltető levegője hármias elemből tevődik össze. Ez a három elem, amely olyan számára, mint embernek a levegő, hálnak a víz, mert csak ebben és ezáltal tud élni: a nemzeti egyetemes-ségnek kollektív öntudata, a militarista szellem és a romanticizmus. A német, helyesebben a germán faj hol ösztönösen, hol tudatosan, de mindig érezte, nemcsak fajtajának összetartozását, de annak minden más népektől való különválását is. Éppen azért mi sem áll távolabb tőle, mint a nemzetköziség, legyen az politika, avagy világnézet. Amikor a világháború elvesztése után először a többé-kevésbé nemzetközi színezetű, vagy legalább is a nemzetközi világmozgalommal kapcsolatban álló szocialista kormányok váltakoztak az uralmon, kivonták a germán nép levegőjének ezt az egyik éltető elemét. Hasonló volt a helyzet Stresemannék szabadkőműves és ezáltal megalkuvó, a nemzetközi viszonyokat talán túlságosan figyelemre méltató kormányzata idején. A szocializmusnak és a kommunizmusnak rohamos térhódítása megbontotta az általános germán kollektívizmust és ennek a hiányát eleinte bizonyára tudat alatt, de rögtön érezte a nép.

A kollektív érzéssel együtt jár az egyenruhának szeretete, sőt kultusza, ezzel kapcsolatban pedig a militarizmus. A világ egyetlen államában sincs akkora varázsereje az egyenruhának, amely a leszürkület, a tömegben való feloldódást jelenti ugyan, de mindezen felül a nemzeti kollektív öntudatnak kifejezője. Fiatal embereknek, az ifjúságnak számára talán mindenhol csábító az uniformis, de a német mindig megőrzi annak szinte romantikus tiszteletét. Csak meg kell nézni, hogy megváltozik a legigénytelenebb, legszerényebb filiszter kispolgár, ha felölti tartalékos tiszti ruháját. Egyszerre merészebb, nagyobb hangot üt meg, rangosabban jár, pattogóan beszél, mert érzi, hogy most külsőleg is a részese a nagy germán óriás testének. A békeszerződések kíméletlen paragrafusai, amelyek természetesen nem számoltak pszichológiai adottságokkal, zsoldos hadsereggé züllesztették a hajdani híres német hadsereget, az ország szemefényét és büszkeségét. Ez az alap is kicsúszott tehát a világháború után Németország alól.

Mindezeket az adottságokat pedig, a német nép minden megnyilvánulását körülöleli a romanticizmusnak rózsaszínű fátyla. Az

igazi, nagy német megmozdulások, célkitűzések megjelenésükben, formájukban mindig romantikusak. Az utolsó nagy német romantikus álmok a flottának hihetetlen méretekben való kifejesztéséhez fűződtek. A wilhelminus Németország romantikus volt és ezért lett — bár ezt talán sokan még a németek közül is tagadják — az igazi német szellem kifejezése.

Nemzeti egyetemesség, militarizmus, romanticizmus: mindez megszűnt a világháború után. Stresemannak, Brüningnek politikája nagy államférfiúi bölcsességre vall, az adott helyzetben a józan ész ítélete szerint a legmegfelelőbb, talán az egyedüli helyes volt. De túlságosan reális, nagyon is józan maradt ahhoz, hogy sokáig élhetett volna. Nem volt meg bennük, ezekben a vezetőkben az a romanticizmus, amely sokszor talán szembehelyezkedik a tényekkel, de amely egyedül megfelelő a germán lélek számára.

A békeszerződések megfosztották a németeket mindattól, ami által ők nagyok és hatalmasak voltak, amiben önmagukra találtak. Lefojtották ezt a hármasság lelki igényt, igyekeztek elhárítani velük, hogy sorsuk más hitvallást követel tőlük. A természettel azonban nem lehet szembeszállani, a megláncolt elemek előbb-utóbb mégis csak kirobbannak. A békekötések óta mind a legutóbbi hónapokig tartó időszak nem volt egyéb, mint a germán óriásnak belső vívódása. A német, akitől el akarták rabolni való egyéniségét, aki előtt elfátyolozták önmagának lelki képét, saját magát kereste, saját maga újjászületéséért küzdött feltörekvő belső energiákkal. Nem volt talán tudatában annak, hogy mit veszített, de csak az óráknak kellett jönnie, hogy valaki felrzza öntudatlanságából és nyíltan megmondja neki: újra nemzeti kollektívnek kell lenned, egyenruhát kell öltened és azután csak higgyél és indulj el hitednek útjain. A hívó romantikus hangra, jelenségre várt a német, hogy visszakapja elvesztett önmagát. Ez a nagy romantikus germán prófeta rázta meg öklét a német nép előtt Hitler Adolf személyében, aki azzal a célzattal lépett fel, hogy megteremtse az uniformizált nemzeti kollektívizmust. És mert ez volt az, amire a nép sóvárogva várt: kellett, hogy sikere átütő legyen.

A hitlerizmus előküzdelmek korszakára nagyon érdekes visszapillantást vetnünk. Feltűnő kettősség nyilvánul meg itt, látszólagos ellentmondás, amely azonban megint jellemzően germán. Amikor Hitler és vezérkara már annyira felküzdötte magát, hogy megvolt a maga megszervezett, egyre növekvő tábora és nem hiányzottak anyagi eszközei sem, egyszerre elárasztotta a német könyvpiacot a propagandairatoknak, a célzatos beállítású könyveknek özönvize. A könyvespolcokat nézegetve, azt hihette volna az ember, hogy az akkori élet, politika, szociológia és államerkölcs elvont, elméleti vonalon halad a kiteljesülés felé. Hogy minden német, legyen az Hitler mellett, vagy ellene, aki csak valamennyire is vezető szerepet játszik, új ötletekkel, tanulmányokkal, statisztikai számadatokkal igyekezik a német nép szekerét a fejlődés útján előre tolni.

Hitlerék is, ellenfeleik is, zuhatag gyanánt ontották a sajtótermékeket. Ezek az írások hol támadók és türelmetlenek voltak, hol pedig a statisztikának komoly mezében jelentek meg, nem ritkán nagy-

képűen. De minden körülmények között alaposan. Aki csak dolgozószobájából nézte az életet, úgy vélhette volna, hogy a germán megújulás a betű hatalmával csinál forradalmat.

Egyidőben azonban véres események híre száguldottá be Németországból a világsajtót. Valóságos haditudósításnak beillő jelentések érkeztek ebből, vagy abból a városból, tartományból, beszámolván, hogy hány szocialista, kommunista, vagy nemzeti szocialista esett áldozatul valamely utcai verekedésnek, szakszervezeti ház ostromának, nagygyűlésnek. A könyvtárának szentélyéből az utcára merészkedő azt látta, hogy a német ember az élet közepén a tereken forgolódik, fejeket ver be és saját fejét is ütések elé tartja, esernyő helyett törösbót visel és hátsó nadrágzsebében a cigarettatárca mellől gyakran a revolver sem hiányzik.

Még azok is, az a népréteg, amely régente távol élt a napi politikától, az a nyugodt, csöndes kispolgár, vitakozó lendülettel vette kezébe pártújságját, amely még jobban felverte lelkében a polémia hangját. Amikor azután ez a kispolgár otthonából irodájába, gyárába indult, magával vitte ezt a lobogó indulatot, megtöltötte vele az üzleteket és utcákat, az U-Bahnokat és sörözőket, szenvedéllyel fűtötte fel az egész nagyváros kohóját. A diákság, ezek a régi bohém Burschok, akik valamikor csak tivomyás kneipék közepett duhajkodtak végig ifjúságukat és férfiaságuknak legfőbb tanujelét a vívótermek porondján adták legénykedésből: ezek már nem a diákházak padlásán keresték az ékítő fej sebeket, hanem a nyilvánosság előtt szónokoltak és szervezkedtek, ha kell, verekedtek politikából és politikumért.

Ilyenek láttán azt vette észre az ember, hogy az elméleti német kilépett a könyvek betűi mögül a legreálisabb életbe és a legnyilvánvalóbb erőszak gyakorlati eszközeit szegezte szembe a régi időkből ittmaradt hagyományoknak, elméleteknek és életformáknak.

Mondottuk, müyen alapossággal, kínos gonddal, pedantériával készültek azok az elméleti vitairatok, amelyek a pártküzdelmeket kísérték. Ugyanílyen alapossággal szerveződtek meg a népgyűlések is. Amilyen felkészültséggel egy-egy freiburgi vagy hallei professzor nagy tudományos munkája ötödik kötetének megírásához kezd: ugyanolyan tervszerűen, átgondoltan, öntudatos alapossággal indult neki a német — az utca németje — a tüntetéseknek, pártösszejöveteleknek, miknek gyakran halál is lehetett a vége. Nem is kézzelfogható, hanem ökölrel üthető valósággá váltak a valamikor talán csak elvont problémák, amelyek elé a német utca sorakozott.

SZEMBEÓTLÓ AZ ELLENTMONDÁS a germán élet e két említett síkja között. Első pillanatra nehéz ezt az ellentétes irányú eltolódást megmagyarázni, mert közös vonás csak egy van bennük, az egyik előbb említett német alapkarakter: az alaposság. A német bármit tesz, bármihez fog, legyen az a legkisebb feladat, vagy meddő időfecsérlés, úgy beledja egész egyéniségét mindenestől tevékenységébe, hogy szellemi rabszolgájává válik a munkának. Szemben az amerikaival, aki annak fizikai rabszolgája. Ugyanaz az áhítatos kötelességtudás jellemzi a német utcaseprőt, mint a hivatalnokot, vagy

bankigazgatót. A munka, munka. Ez is lényeges különbség a germán és a román faj között; a latin népek azért dolgoznak, hogy megalapozzák minél emberibb egyéniségüket, minél inkább kibontakozó életüket. A germán viszont legtöbbször azért él, hogy dolgozzék. Mindebből következik, hogy összehasonlíthatatlanul jobban tud dolgozni, mint élni.

És mert pedáns, azért kispolgár a németiség. Legalább is a zöme és a gerince még ma is feltétlenül az; a lelke legmélyén pedig egészen bizonyosan mindegyik megőrizte az atavisztikus vágyakozást a polgári lét felé. Keresnek valamit, lehet, hogy maguk sem tudják mit, pedig ez után a mai nyomorban, zűrzavarban, talajtalanságban elsikkadt polgári létlehetőség után sóvárognak.

Ez a tragédiája a mai németiségnek. Polgári egyéniségű, már pedig annak az alapja olyan, amiből ma talán semmi sem maradt meg. Milyen is a kispolgár? Jellemző rá a kicsinyes, gondos számítás, apró tartaléktökék gyűjtögetése, a biztos egzisztencia, a nyugdíj, a békés családi élet egyéb alapfeltételei. Legelsősorban pedig a mindezeket biztosító elismert és bálványozott vaskéz, a nagy Tekintély, amely néha talán korbácsot suhogtat, néha talán kegyetlen, de mindig ott van és megnyugvással tölti el a nyűlszívú kis emberkéket.

A világháború utáni zűrzavarban egymás nyakára hágtak a Tekintélyek és egymást tiporták alá. A parlamentarizmus a legnagyobb átok volt a német kispolgár számára, aki régóta hozzászokott ahhoz, hogy vezessék és így képtelenné vált saját magának kormányzására. Minderwertigkeitsgefühl: nem hiában lefordíthatatlan német szó. Magukon kívül keresik a tekintélyt, nem bizakodván önnön erejükben. A parlamentarizmus tekintélytelen korszakában csalódottan nézett körül a kispolgár és sóváran vágyakozott a végre már megbízható, dönthetetlen bálvány után. Kicsúszván alóla létalapja, a szerény, de biztos egzisztencia, legalább a tekintélytiszteletét szerette volna megmenteni. Nyugtalaná, elégedetlenné vált, nem tudta, hogy mi lesz, vagy mi lehet másnapra, fájdalmas — a nagyon elkeseredetteknél és elesetteknél nevetséges — ábránd lett a németiségnek, a kispolgárnak egyik legfőbb ideálja, az a „Klavierbesitzende deutsche Familie“, amelyről valamikor annyit humorizáltak az utcákon. Hová lett a német család és vele a német erkölcs? Ez hiányzott, ez fáj nekik, talán tudat alatt s talán akkor leginkább, amikor mai nincselenségükben torz fintort vágtak fölöttük. Sokán közülük nihilisták lettek, mert érezték, hogy ha akarnának is valamit, akkor sem lehetne semmijük sem.

A NÉMETEK PSZICHIKAI BEÁLLÍTOTTSÁGA egészen különös és sajátos. Három csoportra lehetne osztani nemcsak az egyénnek, de a népeknek lelkiségét is. Vannak induktív fajok. Ezalatt azt értem, hogy vannak lelkiségek, amelyek a hétköznapi életből, a valóból, tényekből és adottságokból indulnak ki, hogy ezeken keresztül jussanak el a magasabbrendű szintézishez, az elméletek megalkotásához. Ezek a gyakorlati népek, vagy emberek azok, akik először számolnak a lehetőségekkel és körülményekkel, figyelnek és vizsgálódnak, hogy

azután valami józan, egészséges életbölcsséget kristályosítsanak ki. Ez a diplomata természet, amely mindig számol a befolyásoló eredőkkel.

Ezzel szemben vannak a deduktívok, ez a furcsa típus. Amelyik íróasztala mögül nézi az életet, elmélkedik és kiagyal, statisztikákat búvárkodik és filozófusokat idéz, szelleme a vizek fölött lebeg és nincs gyökere, amelyen keresztül a földből életnedveket szívhatson. Elméleteket gyárt, amelyekre gigantikus álmokat épít, ketreceket és kalitkákat ácsol, ahová az álmokat elraktározza. Azután mint valami terhes felleg ereszkedik alá fölülről le a földre és megüli az élet rétjeit, de ezeket a réteket is parcellákra osztja. Az ilyesminek a végső kifejlése az egyénnél a kiparcellázott élet, a kiparcellázott örömök, amelyek felső elgondolás után igazodnak.

Nem beszélünk most a harmadik kategóriáról, a sehová sem tartozó impulzívokról. A deduktív egyéniséggel helyben vagyunk, mert ezek a német kispolgárok. A német, akinél „kezdetben vala a gondolat“ és ez a gondolat löki előre életét. Elfogult hívője ennek az eszmének, még akkor is, ha látszólag, vagy valóban ellentmondásban áll a tényekkel, sőt ezeket a tényvalóságokat akarja átgyúrni a maga elgondolása szerint. Az ilyesmihez nagy hit, hősiesség és elszántság kell, viszont annál kevesebb átütő egyéniség. Nehéz ott szorongani a magunk ácsolta ketreceken, pedig a német legtöbbször gondolatának Prokrustes-ágyában vergődik.

Nézzünk Kantra, a szobatudós német filozófusra, aki kitermelte a gondolatot és hozzá idomította az életet; hosszú idő múlva, de kirobbantotta a francia forradalmat. Nézzük Marxot, a levegőben mozgó idealista ábrándozót, aki, miként az a terhes felleg, ereszkedett a földre és talán maga sem tudta, hogy idővel véreső hull nyomában. Ez a lenyűgöző ebben a deduktív mentalításban, hogy sokszor átgyúrja az életet. Nem önmagában és önmagától gyúrja át, mert dinamikus ereje nincsen. Az induktív, vagy impulzív népek vállalják mindig a feladatot, hogy kiválasszák ebből a germán claire-obscuréból a praktikumot és csatornákon belevezessék a mindennapi élet lüktető hajszálcereibe. A német gondolat mindig roppant és lenyűgöző. Másutt is használhatóvá azonban csak azok teszik, akik felhasználják és feloldják.

A NÉMET IDEALIZMUSBAN VALÓ HIT ezen alapul. A gondolatnak, az eredendő eszmének következetes hitvallásában, a valósággal sokszor ellenkező konok követésében, a tényeknek és a realitásoknak mellőzésében. Ez azonban tévedés. A német kispolgár — nem szólva nagy szellemeiről — nem idealista. Nem idealista, hiszen néha donkihotei, de mindenkor lenyűgöző, önmagával vívott tusájában nem ideálokat hajszol, szomjas mártírlélekkel, magasabbrendű, szinte poétái lelkülettel, mert mindez idegen tőle, a pedáns kispolgártól. Nem ideálja, hanem ideája van, egy gondolata, amelyre nem szükségszerűséggel azonnal rendszert épít, hogy azzal körülfalazza magát. így kerül tulajdon szellemének börtönébe. Aki ideált kerget, az idealista: az szabadon csapong és űzi hetedhét országon keresztül az álmoknak kék madarát. A német azonban felkötöi szeme elé az

ellenzöt és úgy áll be az igába; avagy leül gondolatának elefántcsont-tornyába és ott raboskodik élete végéig. Faji kiválóságaihoz tartozik, hogy megvan ehhez akaraterije, következetessége és alapossága, faji hátrányainak elseje viszont az, hogy végtelenül zárt szellemességét, egyéniségét is megalázza, rabláncra fűzi és ha egyszer ideája van, abból fixa idea, rögeszme válik. Ezt követi azután súlyos, nehéz csizmás léptekkel mindent letiporva, csodálatraméltó hittel, hősiességgel és sajnálandó vak konoksággal. De mindenesetre alaposan.

Az pedig az előbb mondottakból következik, hogy mindezt körülmengi valami romanticizmus. Wagneri akkordokkal kíséri menetelését és ha közben meg-megáll, akkor ezt azért teszi, hogy élvezze ezt a wagneri pompát. Romanticizmusa nem is annyira a léleké, mert egyrészt inkább a külsőségek ragadják magukkal, másrésztől viszont nem ideál, hanem az idea után vágatnak a Delacroix módjára felborzolt sörényű germán paripán.

CSAK ÍGY LEHET MEGMAGYARÁZNI a mélyreható változásokat, amelyek rövid időszak alatt kétszer formálták át a nép lelkét. Említettük, hogy a német ember nyárspolgár, kicsinyes örömök kicsiny kedvelője. Emlékezzünk vissza a háború utáni évekre, amikor rombadőlt a régi Tekintély, elhalkult a múlt kornak publicisztikája és irodalma, jött a szocialista és ultraliberális áramlattal pár jelszó. A leghangosabb sajtó, a legtevékenyebb propaganda ennek szolgálatába szegődött és miután nem volt akkor sem Bismarck, sem Hitler, magáramaradottan állt velük szemben a nép. Ezek a jelszavak a régi hagyományokkal merőben ellenkeztek, sőt a német karakternek, a német egyéniségnek, a polgári eszményképnek megtagadása voltak. Romboló, nemzetközi, szinte németellenes világnézet volt ez, de sikerült annak csiráját életre kelteni még a polgárságnak bizonyos rétegeiben is. A német polgár odahúz, ahol a legerősebb vezetőkére vár. Ennek híján pedig odasodródik, ahol a leghangosabb a szó. Már pedig ezeket a destruktív jelszavakat akkoriban széltebenhosszában terjesztették, úgyhogy lassankint eszményképekké magasztosultak, életideákat kezdtek jelenteni.

Ilyen volt például az úgynevezett erkölcsi felszabadulás, a vele együtt járó szabadszerelem, nuditás, sőt pornográfia. A könnyelműség, az élet kifinomult, sőt rossz értelemben vett raffinált kiélvezése lehet egy-két túlkulturált, esetleg elkorcsosult fajnak a sajátsága. Mindez azonban óriási távolságban áll és állt az egészséges német nemzettől, amely még ma is megőrzött magában valamit a teuton őserőből, egyrésztől, másrésztől pedig XIX. századi berendezkedésének polgári hagyományaiból. A német tehát lelkiségében, egész erkölcsi és társadalmi beállítottságában nem igényelte az elpuhult népek dekadens hanyatló életformáit, az úgynevezett erkölcsstelenséget, vagy szabad erkölcsöket.

Nem belső kényszer terelte őket erre az útra. Jött az idea, röpködtek a jelszavak, megmozgatták az idegen agyvelőket, amelyek megalkották és könyvek özönében rendszerbe foglalták a meztelenség kultuszát, az erkölcsstelenség fejlődési folyamatát, a mindenféle szaba-

dosság korlátlanágát. Csak meg kell figyelni szellemtörténeti úton a legújabb német társadalomtörténetet. Először jöttek ezek a könyvek, ez az irodalom, a propagandatermékek és ezek tapostak mesgyét az élet útjának fordulóján.

Amikor sok polgári és munkás férfi, nő, fiatalember és gyerekleány a meztelen kultuszra esküdt föl, amikor megalapították a ruhátlanok klubjait és kirándulóhelyeit: akkor nem a vérük, a szenvedélyességük, vagy testi romlottságuk terelte őket ebbe az irányba. Nem voltak testileg perverzek, romlottak, hanem szellemileg fertőztek. Más nép talán a saját gyengeségének, bűneinek és szabadoságának kendőzésére és mentetetésére állította volna össze a tapasztalatokból leszűrt elméletet: hogy ennek így kell lennie. A polgár viszont előbb elfogadott egy fixa ideát, azután azt teóriává fejlesztette, azután elhitette magával, hogy ez az új kornak új igéje: és csak ilyen gondolati és elméleti előzmények után fogott józan következetességgel teóriáinak megvalósításához.

Beszéltünk németekről, akik a hitleri előharcban egyazon alapos-sággal írtak propagandakönyveket és verekedtek az utcákon. Ugyanezt az alapos-ságot érezte az ember, amikor szemben állt azokkal a polgári családból származó fiatal leányokkal, asszonyokkal, akik ott imbolgyogtak a német nagyvárosok éjszakájának talmi fényében. Merészen kivágott ruhákban, mert ha már a meztelenség az új életelv, akkor ezt valósítsuk is meg, amennyire csak lehet; a torz táncokat lejtve, mert ha már groteskség kell, akkor tegyünk meg minden tőlünk telhetőt; a legodaadóbban, mert ha szabadosság a jelszó, akkor legyünk mindenkié és minél többeké! Nem a felszabadult vér parancsára, nem az ösztönök korbácsától kergetve, hanem egyszerűen azért, mert ez a helyes és mert ennek így kell lennie. Rögeszme, fixa idea volt mindez és a polgár képletesen szólva előbb kitanulmányozta a dekadencia iskoláját, mielőtt életét a hanyatlás lejtőjére helyezte.

HITLERNEK ÁTÜTŐ SIKERE sokban ezekkel a német lelki adottságokkal magyarázható; így lehet megértenünk néhány olyan jelenséget, amelyekkel szemben különben tanácstalanul állnánk. Az első volt az, hogy visszaadta nemzetének az éltető levegőt, az uniformist, a militarizmust, hogy zászlójára jelszó gyanánt írta ki a kollektív nemzeti öntudatot. És hogy mindezt szemképrázta-tó külsőségek közepett és romantikus mezben nyújtotta a németiség elé.

Mindezekén felül pedig bátran és merészen odaállott mindenki elé és öntudattal mellére ütve kijelentette: én vagyok a tekintély és az is maradok, senki előtt nem hajolok meg. Ha rám szavaztok, veletek, ha nem szavaztok rám, akkor ellenetek, de vezetek benneteket. És ezért szavaztak reá boldogan sokan, akik ellenségei lettek volna, ha nem hozza ezt érthetőleg tudomásukra. A polgárember, aki vágyva vágyott az erős kéz után, hogy annak igájába hajtsa fejét, felszabadultan lélekzett fel, amint megérezte a vállára nehezedő horogkeresztet. Köszönetének és hálájának szinte fanatikus lelkesedésben adott kifejezést, mert legfőbb életelemét, az uralkodó Tekintélyt ismét feje fölött tudta, még ha talán fenyegetően is.

Igaz ugyan, hogy ma még Hitler sem tudja visszaadni a polgárságnak a polgári lét egyéb kellekeit: a biztos egzisztenciát, a megalapozott létet és a parányi kis morális, anyagi háttereket. Ezzel szemben azonban felszínre dobott és elterjesztett egy újabb ideát, azt a gondolatot, amellyel legyűrte az előző szocialista, „felszabadult” lelkiséget és amely az önként igába hajló áldozatos nemzeti öntudatot hirdette.

Nem voltak hiába a nemzeti szocialisták propagandakönyvei. Az idea megfogamzott az agyakban, felépült reá a rendszer és most már ott tartanak, hogy erre a rendszerre próbálják az életet kaptafázni.

A SZOCIALISTÁK ÉS KOMMUNISTÁK gyors behódolása bizonyára meglepő volt mindazok számára, akik nem ismerik a német lelket. Pedig ez az előbb elmondottak alapján előrelátható volt. A baloldali sajtó egyik napról a másikra elnémult, a tömegek ezekben a pártokban vezető nélkül maradtak. Ilyen állapotot pedig a polgár nem bír el huzamosabb ideig. Közben felülemelkedett gigantikus arányaival az új világ, előbukkant a Tekintély, amely Hitlerben öltött testet. Ellenkező világnézeten bár, de megvolt a hiányzó, szilárd pont Németországban. Már maga ez a tény is sokakat a nemzeti szocialisták táborába sodort.

Másrésről viszont — és ez talán még jelentékenyebb körülmény — a nemzeti szocialista eszme valóban azzá a fixa ideává vált Németországban, amelyről fent beszéltünk. Gondolatának büvköre már rabul ejtette még azokat is, akiknek politikai múltja ezzel talán ellentétben van. A germán fajt viszont a gondolat irányítja, annak áramlatai, szinte azt mondhatnák, divatja, annak minden tiszteletreméltó és minden káros következetességével. Éppen ezért elhamarkodott az az ítélet, amely a német ellenzékot, a behódoló tömegeket jellemteleneknek és gyáváknak bélyegzi. Nem jellemtelenek ők, csak sokban polgáriak és ez a fogalom nagyon sok olyan jellemvonást takar, amely számunkra merőben idegen, de amelyet mégis igyekeznünk kell megérteni.

A harmadik birodalom számos kilengése ugyancsak ilyen alapon magyarázható meg. Megemlékeztünk arról, miképpen indult a német-ség a világháború után az erkölcsi és nemzeti hanyatlásba. Most ugyanilyen alapon készül a germán újjászületés. Immáron nemzeti és erkölcsi elvekből kiindulóan, de ugyancsak a végletek paroxizmusáig fokozva. Nemzeti szellem kell: tehát el azokkal, akik nem jutottak el végkövetkeztetésükben az utolsó pontig; a centrummal és a szocialistákkal. Szeretni kell a fajt: hajtsuk tehát ki, aki nem a szenvedély lendületével teszi ezt, az idegeneket vagy mérsékelteket. Istápolni és óvni kell a nemzeti műveltséget: verjük ki a mulatókból a jazz-zenekart. Erkölcs kell: jöjjön hát a puritanizmus. Nemzetközi vallások helyett jöjjön a germán nemzeti hitvallás. Újabb kilengések, újabb veszedelem. Mindez miért? Mert a hitlerizmus sem áll azon az egyedül lehetséges alapon, amely egyedül nyújt biztonságot a német egyéniségnek: a polgári gondolatnak alapján. Marxisták, kommunisták vagy hitleristák — valamennyien a burzsoa eszmény megtagadói.

ember, akár szélsőséges baloldali, akár szélsőséges jobboldali elvekből indul ki, de ha forradalmi és merész lendületre szánja el magát, akkor lezökken létalapjáról. Nem élheti ki magát, nem teljesítheti ki egyéniségét. Mert csak ott és akkor önmaga, amikor életét a polgári, sokszor talán kicsinyes vagy egyhangú, de mindig alapos tempó diktálja. Ha kilendül szürke hétköznapjaiból, akkor nem tud megálljt parancsolni magának; ilyenkor gyűjt fel a kommunista parlamentet, éget a nemzeti szocialista könyvtárakat.

DE BIZONYOS, hogy nem lehet általánosítani a németet. Áthidalhatatlan különbségek vannak már a hamburgi és berlini között is, annál inkább tehát a pomerániai és a bajor között. De azért vannak ilyen közös vonások, amelyekben egyek, poroszok és bajorok, szászok és rajmentiek.

Bámulatra méltó és tiszteletet parancsoló erényeik, jó tulajdonságaik vannak. Ezeknek elseje a faji öntudat, az alaposság, a szorgalom. Bármire fognak, abban szinte a tökéletességig jutnak el, a legjobb mérnököknek, technikusoknak, kémikusoknak, specialistáknak népe. De valami mégis hiányzik náluk. Nehéz megmondani, hogy micsoda.

Egy időben Párizst akarták utánozni, de akik ezt tették köztük, sohasem jutottak el messzebbre, mint a Montmartre szabadosságainak vaskosságig menő karikatúrájáig. Hiányzott hozzá náluk a francia ízlés és annak atavisztikus kultúrája. Világéletükben rossz diplomaták voltak: nincs meg bennük a szellem hajlékonysága, simulékonysága, a lelki mozgékonságnak ez a másik megnyilvánulása sem.

Nyers hasonlattal a legjellemzőbb rájuk konyhájuk. Orvos-professzoraik receptjei szerint osztályozzák ma már vitamin-tartalmuk szerint a fogásokat. Ennek következtében étkezésük tökéletesen higiénikus, tápláló, célszerű, józan és masszív. Csak éppen, hogy nem ízletes. Konyhájuknak és ételüknek hiányzik a sava-borsa, lendülete, könnyedsége, amit mind nem lehet megtanulni. Hiányzik náluk az a kifinomult és kiérett kultúra, amely a latin és angol népek sajátja. Viszont annál inkább duzzad bennük a teuton őserő, a kiforratlan fiatal nép szilajsága.

Vájjon kié a jövő Európában: a kultúráé-e, avagy az ifjú erőé?

NELLER MÁTYÁS